

1 – Ένας φόνος και μια κηδεία

12 Μαρτίου 1888, Σάββατο, Θεοδώρου μεγαλομάρτυρος

Χθὲς τὴν μεταμεσημβριαν ἠγγέλθη ἐνταῦθα ... ὅτι νέος διοικητὴς τοῦ ἡμετέρου νομοῦ εἶχε διορισθεῖ ὁ καὶ ἄλλοτε νομάρχης ἐνταῦθα Νασὴδ πασᾶς, τέως τοιοῦτος ἐν Συρίᾳ. Μετὰ τινὰς ὥρας ὅμως ἐλήφθη ἕτερον τηλεγράφημα ἐκ Δαμασκοῦ, δι' οὗ ἠγγέλετο ἡ λυπηρὰ εἴδησις, ὅτι ὁ Νασὴδ πασᾶς ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως ἐκ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας.

Ἐκ Θειρῶν γράφουσιν ἡμῖν, ὅτι δραστήρια μέτρα ἐλήφθησαν πρὸς καταστροφὴν τῶν ὠῶν τῆς ἀκρίδος ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ καϊμακάμη...

Πολλοὶ τῶν καραγωγέων ἤρξαντο καὶ πάλιν ρίπτοντες τὰ σαρώματα καὶ τὰς ἀκαθαρσίας παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Μέλητος ... πιστεύομεν δ' ὅτι ἡ δημαρχία θὰ λάβῃ τὰ δέοντα μέτρα πρὸς παρακώλυσιν τῆς βλαβεραῆς ταύτης ἀσχημίας.

Το βραδάκι της 12ης Μαρτίου 1888, ημέρα Σάββατο, η μπροστινή σάλα του καφεζυθοπωλείου «Αλάμπρα» στο Και της Σμύρνης ήταν ασφυκτικά γεμάτη με πελάτες, αποκλειστικά αρσενικού γένους, που κουβέντιαζαν μεγαλόφωνα πίνοντας και καπνίζοντας. Τα λιγοστά γκαρσόνια ίσα που πρόφταιναν να τους εξυπηρετούν, φροντίζοντας τους ναργυλέδες και σερβίροντάς τους μπίρες και ρακές, μαζί με τους απαραίτητους μεζέδες. Από πάνω τους αιωρούνταν ένα πυκνό σύννεφο καπνού, κάνοντας τον ηλεκτρικό λαμπτήρα στο ταβάνι να φαντάζει σαν πυρήνας κάποιου γιγάντιου ελλειπτικού γαλαξία. Στο χαμηλό πάλκο σε μια γωνιά της αίθουσας, μια κομπανία με βιολί, μαντολίνο και σαντούρι μάταια πάσχιζε ν' αποδώσει την αισθαντική μελωδία μέσα στο γενικό ταβατούρι. Στο μέσα δωμάτιο όμως, στα ιδιαίτερα, δεν έφτανε σχεδόν τίποτε από

αυτά, αφού ο Καλλέργης, ο ιδιοκτήτης του καφενέ, είχε φροντίσει να πάρει τα μέτρα του για να μην ενοχλούνται οι τζογαδόροι. Στα τέσσερα τραπέζια, στρωμένα με πράσινες τσόχες, το μόνο που ακουγόταν ήταν τα περιστασιακά πονταρίσματα των παικτών.

– Τα ρέστα μου, δήλωσε ανέκφραστος ένας κοκκινοπρόσωπος, φαλακρός τύπος με παχιά, κατάμαυρα μουστάκια, κι έσπρωξε όσα χρήματα είχε μπροστά του –ένα αρκετά αξιοσέβαστο ποσό– στη μέση του τραπέζιου. Κατόπιν έβγαλε ένα χοντρό πούρο απ’ την τσέπη του σακακιού του και το άναψε με τελετουργικές κινήσεις. Τράβηξε μια ρουφηξιά απ’ το πούρο και φύσηξε προς τα πάνω τον καπνό, σχηματίζοντας ένα ολοστρόγγυλο δαχτυλίδι στον αέρα.

Η ομήγυρη γύρισε να δει την αντίδραση του μοναδικού παίκτη που παρέμενε ακόμα μέσα στο παιχνίδι. Εκείνος, ένας γεροδεμένος νέος μεταξύ είκοσι και είκοσι πέντε με πυκνά καστανά μαλλιά, λεπτό μουστάκι και σκούρα, διεισδυτικά μάτια, ανασήκωσε λίγο τα χαρτιά του και τα μισάνοιξε, τόσο όσο χρειαζόταν για να τα ελέγξει μια τελευταία φορά. Τα ξανάκλεισε και κάρφωσε με τη ματιά του τον αντίπαλό του. Το φύλλο του δεν ήταν και το καλύτερο δυνατό, κάπου μέσα του όμως πίστευε πως ο αντίπαλός του πολύ πιθανό να μπλόφαρε.

Και ενώ όσοι κάθονταν στο τραπέζι ήταν προσηλωμένοι στο παιχνίδι, η πόρτα άνοιξε με πάταγο και τα βλέμματα όλων, εκτός απ’ τον νεαρό τζογαδόρο, γύρισαν προς το μέρος της. Στο κατώφλι της πόρτας φάνηκε ένας ψηλός, αδύνατος άνδρας ίσαμε είκοσι πέντε χρονών με αρχή φαλάκρας και στρογγυλά γυαλιά με χρυσό σκελετό, που κάποιιοι αναγνώρισαν ως τον Γεώργιο Παπαρηγοριάδη, τον Έλληνα υποπρόξενο στη Σμύρνη. Ο υποπρόξενος πήγε κατευθείαν στο τραπέζι του νεαρού παίκτη, που

απορροφημένος σκεφτόταν ακόμη αν θ' ακολουθήσει το ποντάρισμα, και φώναξε:

– Χάρη! Χάρη! Μαχαίρωσαν τον Κρουσουλίνο!

Ο νεαρός παίκτης γύρισε και τον κοίταξε σαν να μην καταλαβαίνει. Έξαφνα χαμογέλασε και ξαναγύρισε προς τον άντρα με το πούρο.

– Μέσα, είπε, ανοίγοντας τα φύλλα του και αποκαλύπτοντας δύο μικρά ζεύγη, εφτάρια και τριάρια.

Το πρόσωπο του φαλακρού κοκκίνισε ακόμα περισσότερο, παίρνοντας το χρώμα της ώριμης ντομάτας. Η μπλόφα του δεν είχε πιάσει. Πέταξε τα φύλλα του θυμωμένα στο τραπέζι, σηκώθηκε απότομα και βγήκε βρίζοντας απ' την αίθουσα. Απ' τους υπόλοιπους παίκτες, κάποιοι απορούσαν και ρωτούσαν τον Χάρη πώς τον πήρε είδηση, κι άλλοι πάλι του χτυπούσαν φιλικά την πλάτη και του έδιναν συγχαρητήρια. Εκείνος, πάντα χαμογελαστός, μάζεψε τα κέρδη του και σηκώθηκε.

– Τι είπες πιο πριν, βρε Τζώρτζη; ρώτησε τον υποπρόξενο ενώ παράχωνε στις τσέπες του τα χρήματα. Συγχώρα με, δεν πρόσεχα.

– Κάτι αλήτες μαχαίρωσαν τον Γιαννάκη τον Κρουσουλίνο και τον θείο του, κάπου εκεί κοντά που μένουν. Το φιλαράκι μας είναι σοβαρά, ζήτημα αν θα τη γλιτώσει.

Ο Χάρης σοβάρεψε μεμιάς.

– Τι λες! Κι εσύ πώς το 'μαθες;

– Ο Γιαννάκης και ο θείος του είναι Έλληνες υπήκοοι, κι έτσι μας ειδοποίησαν πρώτους-πρώτους.

– Και τώρα πού τους έχουν;

– Τους πήγαν στο σπίτι τους, απ’ ό,τι μας είπαν. Εμένα μου ανέθεσε ο πρόξενος να πάω από εκεί, να μάθω λεπτομέρειες.

– Και ήρθες να με πάρεις μαζί σου γιατί φοβάσαι τα αίματα... Άντε, έρχομαι, είπε ο Χάρης μετά από μικρό δισταγμό. Η αλήθεια ήταν ότι αν κάποιος δεν άντεχε τα αίματα, ήταν εκείνος ο ίδιος, και Κρουσουλίνος δεν ήταν βέβαια κανένας καρδιακός του φίλος. Όμως αυτή τη στιγμή δεν είχε κάτι καλύτερο να κάνει, και αυτό του προσέφερε μια καλή ευκαιρία να εγκαταλείψει το παιχνίδι με όλα του τα κέρδη.

Οι δυο άντρες βγήκαν στο Και κι έκοψαν δεξιά «στο Λιμανάκι», έτσι λέγαν τον δρόμο που πήγαινε προς τα Τράσσα.

– Δεν πιστεύω να έχει σχέση μ’ εκείνες τις απειλές που είχαν δεχτεί; ρώτησε ο Χάρης ξαφνικά.

– Για τι πράγμα λες;

– Ξέχασα, εσύ δεν ήσουν εδώ τότε. Ήταν πριν τα Χριστούγεννα, που έλειπες στην Αθήνα. Ο γέρος είχε λάβει ένα ραβασάκι όπου του ζητούσαν 100 λίρες για να μην κάνουν κακό σ’ αυτόν και στη φαμίλια του. Είχε γράψει γι’ αυτό κι ο Σεϊζάνης στην «Αρμονία»¹ τότε. Λες να τους μαχαίρωσαν γι’ αυτό;

– Ποιος ξέρει... είπε ο υποπρόξενος μετά από μια μικρή παύση. Κάνε υπομονή όμως, και σύντομα θα μάθουμε.

Τάχυναν το βήμα τους, με τον Χάρη να αναγκάζεται να τρέχει σχεδόν για ν’ αντισταθμίσει τις μεγάλες δρασκειλιές του φίλου του. Φτάνοντας στα Τράσσα στο ύψος του Γαλλικού Προξενείου, μπήκαν δεξιά στο *Φαρδύ* του Φασουλά, και λίγο πριν την πλατεία έστριψαν αριστερά, στην οδό «Μεγάλα Μπογιατζήδικα».

¹ Εφημερίδα της Σμύρνης, που την εξέδιδε ο Μιλτιάδης Σεϊζάνης.

Παλαιότερα περνούσε από εδώ επιφανειακά ένα παρακλάδι του Μέλητα ποταμού, κι εξαιτίας αυτού είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή μια σειρά από βαφεία υφασμάτων, που είχαν ανάγκη από μεγάλες ποσότητες τρεχούμενου νερού. Από τότε όμως που το ποταμάκι καλύφθηκε, τα βαφεία απομακρύνθηκαν και η γειτονιά έγινε καθαρά αστική, με μεγάλα διώροφα περιποιημένα σπίτια. Εκεί, σε μια πάροδο αυτού του δρόμου, το Ντοκτόρ Παππά σοκάκι, έμενε ο Ζαννής Πετροκίτρινος με τον συνονόματο ανιψιό του τον Γιαννάκη.

Είχε σκοτεινιάσει για τα καλά, όμως όλη σχεδόν η γειτονιά ήταν μαζεμένη έξω απ' το σπίτι των Πετροκίτρινων. Μόνο *ζαπτιέδες* δεν φαίνονταν πουθενά, παρ' ό,τι το αστυνομικό τμήμα της πλατείας του Φασουλά δεν απείχε πάνω από εκατόν πενήντα μέτρα απ' το σπίτι. Ο Έλληνας υποπρόξενος παραμέρισε τους περιεργους που στριμώχνονταν στο πεζοδρόμιο και χτύπησε επίμονα το μπρούτζινο ρόπτρο, για να τους ανοίξει μια νοστιμούλα *δούλα* ίσαμε δεκαεπτά χρονών που ο Χάρης δεν είχε ξαναδεί. Η κοπέλα φαινόταν να τα έχει χαμένα, το ύφος του Παπαγρηγοριάδη όμως δεν της άφησε καμιά αμφιβολία για το αν θα έπρεπε να τους αφήσει να περάσουν.

– Στο απάνω πάτωμα, τους είπε μόλις έκλεισε την πόρτα και ο θόρυβος απ' έξω καταλάγιασε κάπως.

Ανέβηκαν την ξύλινη σκάλα που κατέληγε στον πρώτο όροφο όπου βρίσκονταν τα υπνοδωμάτια και σταμάτησαν έξω απ' την πόρτα της μεγάλης κάμαρης που έβλεπε προς τον δρόμο. Στο κρεβάτι ήταν ξαπλωμένος ο Ζαννής Πετροκίτρινος, κατάχλωμος, με τα μάτια κλειστά, και σκεπασμένος ως τον λαιμό. Βλέποντάς τον, ο Χάρης δεν μπόρεσε να συγκρατήσει ένα πνιχτό γέλιο.

– Τι γελάς, βρε αχρείε; ψιθύρισε ο σύντροφός του.

– Κοίτα το χρώμα του Πετροκίτρινου... Ίδιο με την πέτρα του Σαρή Κισλά², όνομα και πράμα...

Ένας περίεργος ήχος σαν φτέρνισμα ακούστηκε, καθώς ο υποπρόξενος προσπάθησε κι αυτός να καταπνίξει το γέλιο του. Ακούγοντάς τον, δύο άνδρες που συζητούσαν χαμηλόφωνα κοντά στο παράθυρο, γύρισαν προς το μέρος τους.

Ο υποπρόξενος τους πλησίασε και συστήθηκε:

– Παπαγρηγοριάδης Γεώργιος, υποπρόξενος του Βασιλείου της Ελλάδος στη Σμύρνη.

– Παναγιώτης Δεπάστας, θεράπων ιατρός του κυρίου Πετροκίτρινου, αντέτεινε ζωηρά ο γηραιότερος από τους δύο, που ήταν καμιά εξηνταριά χρονών, σχετικά κοντός, με κάτασπρη μακριά γενειάδα και γυαλιά με μεταλλικό σκελετό. Κι από 'δώ ο κύριος Ιωάννης Βάρδας, χειρουργός στο Γραιοκίβκ Νοσοκομείο, συνέχισε, συστήνοντάς τον κατά πολύ νεότερο συνάδελφό του.

Ο υποπρόξενος τους έσφιξε τα χέρια.

– Πώς είναι ο κύριος Πετροκίτρινος; ρώτησε.

– Στάθηκε τυχερός κύριε Παπαγρηγοριάδη, πετάχτηκε ο Βάρδας. Η μαχαιριά σταμάτησε στα πλευρά και δεν εισχώρησε στη θωρακική κοιλότητα. Το τραύμα του είναι επιφανειακό και δεν εμπνέει καμία ανησυχία. Θα χρειαστεί όμως πολλή ξεκούραση, γι' αυτό του δώσαμε κάτι για να τον βοηθήσει να κοιμηθεί.

– Και ο ανεψιός;

Οι δύο γιατροί αλληλοκοιτάχτηκαν, και ο Δεπάστας σούφρωσε τα χείλη.

² Κίτρινος στρατώνας (τουρκ.), το στρατόπεδο στα νότια της Σμύρνης, χτισμένο από κιτρινωπή πέτρα.

– Δυστυχώς, δεν μπορέσαμε να κάνουμε τίποτε. Εξέπνευσε προ ολίγου, είπε κουνώντας το κεφάλι του.

– Πού είναι; ρώτησε ο Χάρης, που μέχρι τότε δεν είχε πει λέξη.

Πριν προλάβουν να του απαντήσουν, φάνηκε στην πόρτα του δωματίου μία γυναίκα 35 ως 40 χρόνων με αυστηρά χαρακτηριστικά, ντυμένη πολύ συντηρητικά, με τα μαλλιά πιασμένα πίσω σε κότσο.

– Ο αζάδρεφός μου είναι στην πίσω κάμαρη. Ελάτε, τους είπε, παίρνοντας ένα κερύ και ανάβοντάς το απ’ το ασημένιο καντηλιέρι πάνω στην καρυδένια κομόντα. Τους οδήγησε έξω απ’ το δωμάτιο του τραυματία.

– Κι εσείς είστε η... έκανε ο Έλληνας υποπρόξενος μόλις βγήκαν.

– Αμαλία Πασχαλούδη. Ανεψιά του κυρίου Πετροκίτρινου, από τον μεγαλύτερο αδρεφό του τον Σταύρο. Εδώ είναι, είπε, ανοίγοντας την πόρτα του πίσω, μικρού υπνοδωματίου.

Στο αχνό φως του κεριού διέκριναν το άψυχο σώμα του φίλου τους ξαπλωμένο στο κρεβάτι. Το πρόσωπό του ήταν κίτρινο σαν φλουρί και το πουκάμισό του πλημμυρισμένο στα αίματα, στη δε κοιλιά του έχασκε μια βαθιά πληγή, απ’ τη μια άκρη ως την άλλη.

Μες στο μισοσκόταδο της κάμαρης, ο Χάρης ένιωσε να πνίγεται. Δυσκολευόταν ν’ αναπνεύσει κι ένιωθε την καρδιά του να χτυπάει δυνατά. Μια ξαφνική πνοή αέρα έκανε τη φλόγα του κεριού να τρεμοσβήσει, και τον Χάρη τον έλουσε κρύος ιδρώτας. Αν έμενε κι άλλο εκεί, σίγουρα θα λιποθυμούσε. Έκανε να φύγει και, καθώς έβγαινε, η ματιά του έπεσε πάνω στο πρόσωπο της γυναίκας στην πόρτα. Παράξενο, αλλά στην έκφρασή της δεν υπήρχε ούτε ίχνος συγκίνησης, ή έστω θλίψης. Αντίθετα μάλιστα, του φάνηκε πως

διέκρινε ένα αμυδρό μειδίαμα ικανοποίησης. Όμως δεν θα μπορούσε να 'ναι και σίγουρος, με τόσο χαμηλό φωτισμό...

– Πάμε... Δεν έχουμε να κάνουμε τίποτα εδώ, είπε ο φίλος του ο Τζώρτζης με βραχνή φωνή. Κυρία Πασχαλούδη, συνέχισε μόλις βγήκε κι αυτός απ' το δωμάτιο, γνωρίζω πως δεν είναι της ώρας, όμως ο θείος σας είχε λάβει μια απειλητική επιστολή πριν λίγο καιρό, έτσι δεν είναι; Μήπως θα μπορούσα να τη δω;

– Όχι μόνο ένα, δύο γράμματα είχε πάρει. Το πρώτο πριν τα Χριστούγεννα, κι ένα ακόμα την Τρίτη που μας πέρασε. Θαρρώ πως ξεύρω πού τα κρατεί.

Πίσω στο δωμάτιο του ναρκωμένου θείου, η ανιψιά του ψάρεψε από το συρτάρι του κομοδίνου τις επιστολές και τους τις έδωσε.

– Εμείς δεν είμαστε άλλο απαραίτητοι, ακούστηκε να λέει ο γιατρός Δεπάστας. Ο κύριος Πετροκίτρινος θα κοιμάται για δώδεκα ώρες τουλάχιστον. Εγώ θα επιστρέψω το πρωί, κυρία Πασχαλούδη. Αν υπάρξει ενδιάμεσα ανάγκη, ξέρετε πού θα με βρείτε.

Μόλις έφυγαν οι γιατροί, ο υποπρόξενος ξεδίπλωσε το πρώτο γράμμα. Το χαρτί όπου ήταν γραμμένο φαινόταν καλής ποιότητας, αλλά από το πάνω μέρος έλειπε μια λουρίδα που έμοιαζε να 'ναι κομμένη με το χέρι. Ο γραφικός χαρακτήρας ήταν στρωτός και ομοιόμορφος, σαν να είχε γραφτεί από άτομο καλλιεργημένο, το κείμενο όμως έβριθε από ορθογραφικά λάθη:

«Κύριε Ζαννή Πετροκίτρινε Τσοχατζή έν Σμύρνη.

Λάβε υπ' ὄψιν σου ὅτι εἴμεθα ἑπτὰ ἀρ. 7 ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι καταδιωκόμεθα ἀπο τήν Κυβέρνησιν δυνατὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εχομεν ὅπου τήν κεφαλὴν κλίνῃ. Ἐπιδὴ γνορίζωμαι καλλῶς ὅτι εἶσαι μέγας ἐλεῖμων δι' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς σοῦ γράψαμε νὰ μᾶς στείλῃς λίρας ἑκατὸ ἀρ. 100. Καὶ πάλιν λάβε ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψην σου ὅτι έν

περιπτώση και άρνηθής θα μετανοήσης και ή μετάνειά σου θα είναι ανοφελής. Μή φαντασθής ότι θα χωθής και δέν θα σε εύρωμαι. Θα εΐναι ή συγγενείά σου είς τά χέρια μας και έσϋ άκόμη. Ή άποφασίς μας εΐναι μεγάλη. Πρίν λοιπόν γεινης αιτία και προκύψουν κακουργιματα κρατη άπάνο σου τας έκατό αρ. 100 λιρας απο τήν ήμέρα που θα λάβης τήν έπιστολήν. Άν παλιν σοϋ περάση ίδεια ότι πρέπη να ιδεάσης τήν Κυβερνίσην και ή κυβέρνισις νά σέ έφοδιάση μέ μυστικήν άστινομίαν πάλιν εΐσαι φονευμένος διοτι έχωμε και ημεΐς τά όργανά μας.

Θά τó κρατήσης μυστικόν όπως τó εκράτησε και άλλος. Αν μαθωμαι ότι το διεδοσες παλιν εΐσαι επικίνδινος και εσῆ και ή οίκογένεια σου. Θα κρατῆς τας έκατο πάντα μαζῆ σου διοτι ουτε έσῆ δέν θα γνωρίζης ποτε θα σου τα ζητήσωμαι (τό σύνθημα θα εΐναι τών επτά τó ένέχυρον). Όπιος δηποτε ανθρωπος σου πῆ τó σύνθημα πρεπη εύθῆς να του ταΐς δοσεις οτι δήποτε ένδυμα και άν φερη. Πρεπη νά τοϋ ταΐς δοσης ανευ δευτέρου λογου διότη άμέσως θα σε φονεϋσωμαι

Ή συμορία τών επτά.»

– Λοιπόν, τι λες γι' αυτό, Χάρη; ρώτησε ο υποπρόξενος μόλις τελείωσαν την ανάγνωση του πρώτου γράμματος.

– Λίγο-πολύ αυτά τα ήξερα, φίλε μου. Ο Γιαννάκης από εκεί, έδειξε πίσω του με τον αντίχειρα ο Χάρης, μου τα είχε εξιστορήσει αναλυτικά. Εκείνος το είχε πάρει γι' αστείο και το διέδιδε σ' όλον τον κόσμο, κι έτσι έφτασε και ως την «Αρμονία» που σου είπα. Ο μπάρμπας του όμως θορυβήθηκε και προσέλαβε σωματοφύλακα, ένα σωματώδη, αγριωπό και πάνοπλο *Αρναούτη*, που τον συνόδευε όπου κι αν πήγαινε. Ακόμα και στην εκκλησιά, όπου βέβαια σαν μουσουλμάνος αναγκαστικά τον περίμενε απ' έξω,

στον περίβολο. Φαίνεται όμως πως τελευταία τον είχε διώξει, αλλιώς δεν θα πάθαιναν τέτοιο κάζο.

– Έτσι ακριβώς όπως τα λέτε, επιβεβαίωσε η κυρία Πασχαλούδη. Πριν λίγες μέρες είπε στον Αρναούτη ότι δεν θα τον χρειαστεί άλλο, πιστεύοντας πως ο κίνδυνος είχε περάσει.

– Μάλιστα. Για να δούμε τι λέει και τούτο εδώ, είπε ο υποπρόξενος ανοίγοντας το δεύτερο σημείωμα, γραμμένο, όπως τους φάνηκε, με τον ίδιο γραφικό χαρακτήρα, αλλά σε κοινό, φτηνό χαρτί.

«Κύριοι Πετροκίτρινοι τήν πρώτην ἐπιστολήν ἐλάβετε τῆς συμορίας τῶν ἑπτὰ ἀλλά ἶδαμε διακοινομένο διὰ τῆς ἐφμερίδος ὅτι ἔχετε καὶ φύλακα ἀπο τὴν Κυβέρνησιν ἀφοῦ ἡμεῖς σᾶς εἴχαμε γράψῃ νὰ το κρατήσετε μυστικο. Ἐσφάλατε μεγάλως· δὲν φθάνῃ ὅπουτο διεκοινώσατε εἰς ολλουσας τοὺς φύλους ὥστε καθῶς βλέπομαι δὲν τὸ ἐλάβετε ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψην σας. Διὰ τελευτέαν φοράν σας γράφομαι ὅτη διὰ πρόστημον θὰ προσθεσεται ἐτι λίρας ὄθμο. εἴκοση πέντε ἀρ 25 δυλαδὴ εκατον εἴκοση πέντε Ἄρ. 125. Διοτη ἂν ἀπὸ τοῦς δύοσας δὲν κρατεῖ τὴν στιγμὴν ὅπου ἤθελε φανεροθῆ ἀπὸ τὴν συμορίαν καὶ δὲν ἠθέλετε ἔχη τὰ χρίματα θὰ πραγματοποιιοθῆ ἡ ποινὴ τῆς προδοσίᾳ σας εἰς τὴν Κυβερνησιν. Δυλαδὴ ἡ τα χρίματα ἢ θάνατος· καὶ μὴν σᾶς περάσῃ ἢ ἰδέα ὅτη θὰ χωθήτε καὶ δὲν θὰ σᾶς ἔβρομαι. Καὶ ἐσεῖς ἂν χοθήτε θὰ τα πάθουν αἱ ἀνεψιοὶ σας καὶ τὰ ρέστα δυλαδ. ὅσοι καθοῦνται μαζί σας. Ἐμεῖς ἐζητήσαμε τὰ χρίματα γιὰ νὰ σας συχορνοῦμαι. Ἐσεῖς θέλετε νὰ σᾶς φρονευσομαι. Καὶ αὐτὸν τὸν δρόμον τὸν εἰξευρομαι. Μὴν σᾶς μέλη μὴν νομίσετε ὅτι θὰ περάσῃ καιρος καὶ θὰ τὸ ξεχάσομαι· δὲν το ξεχνοῦμαι μάλιστα τὸρα ὅπου ἐπροδόσατε δὲν ὑπάρχη ἐλπίς σωτηρίας. Ἐμεῖς εἴμεθα εὖσπλαγχοι ἐσεῖς οἱ πλουσιοι εἴσθε θυρία. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἂν δὲν δοσεται τὰς 125 θὰ σᾶς κάμομαι σκελετοῦς ὅσος καιρὸς καὶ ἂν περάσῃ. Δὲν θὰ γλυτόσεται ἠτε μῆνες ἤτε χρόνοι...»

Η ανάγνωση του σημειώματος διακόπηκε από τα τρανταχτά γέλια του Χάρη, που αυτή τη φορά δεν μπόρεσε να κρατηθεί.

– Χάχαχα! Χαχά! «Θα σας κάμομε σκελετούς!»! Άκου σκελετούς! Άχαχαχαχαχα!

Ο Γεώργιος Παπαγρηγοριάδης τον κοίταξε με ύφος αυστηρό, όπως άρμοζε λόγω και της ιδιότητάς του ως γραμματέα του προξενικού δικαστηρίου, και το γέλιο του Χάρη κόπηκε απότομα. Αφού περίμενε λίγο, ο υποπρόξενος συνέχισε:

«...και σᾶς συμβουλευομαι νὰ δυμοσιευσεται διὰ τῆς Ἄρμονιας στη φυλοι σᾶς ἐστειλον τὴν επιστολὴν χάριν ἀσιότητος καὶ νὰ διαψευση τα πρῶτα διμοσιευθέντα.

Κυρ. Κύριοι Ιωάννηδες ἦτε ὁ ἕνας ἦτε ὁ ἄλλος πρέπει νὰ κρατῆ τὰ χρίματα. Δυλαδὴ καὶ οἱ δύο πρέπει νὰ τὰ κρατῆτε τὴν στιγμὴν ποῦ θὰ φανερωθῆ νὰ σᾶς ζητήση τις τὸ ἐνέχυρον τῶν ἐπτὰ. Ἄν δὲν τὰ ἔχετε ἀπάνοσας ἄς ὀψεσθαι ἐσεῖς καὶ ἐμεῖς θὰ ἀμαρτήσομαι δια τὸ κακούργημα ἀλλὰ θὰ φτέτε ἐσεῖς διὰ τὴν ἀτσικανιά σας καὶ διὰ τὴν φυλαργυρία σας. Ἀμαρτια ἐξεμολογιμένη ἀμαρτία οὐκ ἔστε.

Τῶν καλλῶν οἰκογενειων οἱ ἐπτὰ ποῦ περασες στὴν εφημερίδα ἤμαστε καὶ θὰ στο δίξωμαι.

Ὁ Καπετάνιος ὡς ἀγγραματος ὑπογραφη μὲ τὸ τσιγάρο του.»

Πράγματι, στις γωνίες του χαρτιού υπήρχαν τέσσερις τρύπες από τσιγάρο.

– Αυτό το δεύτερο γράμμα δεν το είχα υπ’ όψη μου, είπε ο Χάρης μόλις ο φίλος του τελείωσε το διάβασμα. Ούτε δημοσιεύτηκε τίποτε στην «Αρμονία», όπως ζήτησαν οι κακούργοι.

Ο υποπρόξενος κούνησε το κεφάλι του πάνω-κάτω.

– Αν δεν σας πειράζει, αυτά θα τα κρατήσω, κυρία Πασχαλούδη, είπε μετά. Σχετικά με την ταφή, μην ανησυχείτε, θα το κανονίσουμε εμείς. Και θα ειδοποιήσουμε και τις τουρκικές Αρχές, αν δεν το έχετε κάνει ήδη.

Φεύγοντας, τους ξεπροβόδισε η νεαρή υπηρέτρια.

– Κι εσένα πώς σε λένε, καλέ; τη ρώτησε ο Χάρης βγαίνοντας.

– Αφρούλα... ψιθύρισε η κοπέλα κατακοκκινίζοντας.

Έξω στον δρόμο, ο Παπαρηγοριάδης προσπάθησε να μάθει αν κάποιος απ' όσους ξεροστάλιαζαν εκεί είχε δει κάτι, όμως κανένας δεν μπορούσε να τους πει τίποτε. Φεύγοντας όμως, ο Χάρης πρόσεξε έναν κακοντυμένο, ξυπόλυτο αλητάκο ίσαμε δώδεκα χρονών να τους παρατηρεί από την απέναντι γωνία. Αρπάζοντας απ' το μπράτσο τον φίλο του, τον έσυρε προς τα εκεί.

– Ποιο είναι τ' όνομά σου, μικρέ; τον ρώτησε μόλις πλησίασαν.

– Φιλιππής, εφέντη μ', χαμογέλασε ειρωνικά ο αλητάκος.

Ο Χάρης έβγαλε απ' την τσέπη του ένα μεταλλίκι, το τίναξε ψηλά με τον αντίχειρα και το έπιασε στη χούφτα του καθώς έπεφτε. Το βλέμμα του μικρού ακολούθησε μ' ενδιαφέρον την πορεία του νομίσματος.

– Εσύ Φιλιππή κάτι θα είδες, έτσι δεν είναι; ξαναρώτησε ο Χάρης.

Ο Φιλιππής έγνεψε καταφατικά, έχοντας καρφωμένο το βλέμμα του στην κλειστή χούφτα του Χάρη.

– Πες μας λοιπόν, και αυτό είναι δικό σου.

– Δώσ' το μου πρώτα και θα σου πω, αντέτεινε με θράσος ο Φιλιππής.

– Καλά, αν δεν θέλεις μη μας λες, είπε ο Χάρης, κι έκανε να φύγει.

– Περίμενε, εφέντη! φώναξε ο μικρός πιάνοντάς τον απ’ το μανίκι. Πέτα χάμω το *μεταλλίκι* και θα σ’ τα πω όλα.

Ο Χάρης, με μια θεατρική κίνηση, έριξε το νόμισμα στο χώμα ανάμεσά τους. Η ετοιμότητα και η σπιρτάδα του αλητάκου ήταν του γούστου του, παράστησε όμως τον θυμωμένο:

– Λέγε μικρέ, πριν χάσω την υπομονή μου!

Ο Φιλιππής, φανερά ικανοποιημένος, χαμογέλασε πλατιά και άρχισε:

– Το λοιπό, εγώ ήμουμε *εδωνανά* στο *ντουρσέκι*, και τους είδα να ’ρχονται απ’ το *μειντάνι*. Μπροστά ηπήαινε ο γέρος και πίσω το *τσιράκι* του ο λιμοκοντόρος. Μόλις ηπεράσανε το στενό, ηπεταχτήκανε από εκεί μέσα δυο νταήδες, ο ένας ντυμένος με φράγκικα κι ο άλλος, που ηρχόντανε από πίσω του, ένας *γλίτσης* με κουρέλια. Εκείνος που ηφόριενε τα φράγκικα, τους ηφώναξε να σταματήσουνε και τους είπε, «*Πού είν’ οι παράδες που σας ηζητήξαμε εδώ και τόσον καιρό; Δεν μας τους εδώκατε, γιατί;*» κι ο λιμοκοντόρος τού φώναξε, «*Άντε πηγαίνετε απ’ εδώ, κοπρίτες!*» Τότενες ο πρώτος νταής τον *ημουντάρησε* ζουρλαμένος και του ηκάρφωσε την κάμα στην κοιλιά, *ξαπλώνοντάς τον χάμω*. Ο γέρος άρχισε να σκούζει, «*Βοήθεια χριστιανοί! Αγιούτο, μας εσφάζουνε! Άγιε μου Θόδωρε, σώσε με!*» κι έκανε να φύγει, μα ο φονιάς τον έφτασε και του ’χωσε κι εκείνου μια. Έπειτα έγλειψε το αίμα απ’ το μαχαίρι του και είπε στον άλλονε, «*Ώρα να στρίβουμε!*», και το ’βαλαν στα πόδια. Κατά ’κει πέρα ηπήαινε, τους εξιστόρησε ο μικρός δίχως να πάρει ανάσα, δείχνοντας προς την κατεύθυνση του Κεντρικού Παρθεναγωγείου, στο βάθος του δρόμου.

Ο Χάρης σφύριξε με θαυμασμό.

– Μωρέ μπράβο ραπόρτο! Το κέρδισες με την αξία σου το μεταλλίκι, μικρέ.

Ο Φιλιππής έσκυψε να πάρει το νόμισμα, και το έχωσε σβέλτα στο κεμέρι του.

– Πού θα σε βρω, άμα σε ξαναχρειαστώ; ρώτησε ο Χάρης μόλις ο Φιλιππής έκανε να φύγει.

– Ζήτηξέ με στο Καμένο Θέατρο³, του είπε ο αλητάκος καθώς απομακρυνόταν, σφυρίζοντας ένα χαρούμενο σκοπό.

Δυνατά χτυπήματα στην πόρτα του δωματίου του διέκοψαν τον ύπνο του Χάρη την άλλη μέρα το πρωί. Στην αρχή προσπάθησε να τ' αγνοήσει και να συνεχίσει τον ύπνο του, όμως αυτά δεν έλεγαν να σταματήσουν. Τέλος, παραιτημένος, έβγαλε μια φωνή:

– Αμάν! Τι είναι πάλι;

– Κύριε Χάρη μου, είναι κάτω ο φίλος σου ο *βιτσικόνοσολας*. Πήκατε, λέει, να 'ρθει να σε πάρει, ακούστηκε στριγκή η φωνή της σπιτονοικοκυράς του.

– Τι ώρα είναι, κερα-Βαγγελή;

– Κοντεύγει μεσημέρι, παιδί μου. Τι να του ειπώ τ' ανθρώπου;

– Πες του, κατεβαίνω αμέσως, γρύλλισε ο Χάρης, βρίζοντας από μέσα του. Ήταν λάθος να πει τόσο πολύ το προηγούμενο βράδυ, σκέφτηκε.

Πέντε λεπτά αργότερα ο Χάρης έμπαινε στην καρότσα όπου τον περίμενε ο φίλος του.

³ Το παλιό Θέατρο Σμύρνης (Καμεράνο), κοντά στην πλατεία Φασουλά, που κάηκε το 1884.

– Βρε αχαΐρευτε, δεν είχαμε κανονίσει να πάμε μαζί στην κηδεία; Πού γύρναγες πάλι εχτές; τον ρώτησε ο υποπρόξενος, βλέποντάς τον αξύριστο και ταλαιπωρημένο, με πεταχτά μαλλιά και μάτια κατακόκκινα. Τι θέλω και ρωτάω όμως... Βρωμοκοπάς κρασίλα!

– Την άλλη φορά θα σε πάρω μαζί μου, *ζουλιάρη*. Στο ταβερνάκι που ήμουνα έχουν ένα μαύρο μπρούσκο σκέτο νάμα, απολογήθηκε ο Χάρης ισιώνοντας τις μανσέτες του πουκαμίσου του.

Η άμαξα ξεκίνησε, παίρνοντας τον δρόμο για το ορθόδοξο νεκροταφείο στο Νταραγάτσι. Όσο ήταν κοντά στην Αγιά-Κατερίνα, το μικρό ξύλινο εκκλησάκι του μαχαλά⁴, προχωρούσαν σημειωτόν. Ήταν η ώρα που σχολούσε η λειτουργία της Κυριακής της Ορθοδοξίας, μεγάλη γιορτή, και τα γύρω στενά ήταν γεμάτα από κόσμο που επέστρεφε στα σπίτια του. Μόλις όμως βγήκαν στο *Φαρδύ*, τα πλήθη αραιώσαν. Ο μονότονος ήχος απ' τα πέταλα του αλόγου στο καλντερίμι νανούριζε τον Χάρη, που καθώς είχε κοιμηθεί ελάχιστα, έγειρε στο πλάι και βυθίστηκε ξανά στον ύπνο.

Ξύπνησε από ένα απότομο τράνταγμα της καρότσας κι έριξε μια ματιά έξω να δει που βρίσκονταν. Στ' αριστερά του είδε ν' αφήνουν πίσω τους τα δώροφα κτήρια της αγγλόφωνης Σχολής Γουίλμινγκτον, χτισμένα ολόκληρα από κόκκινο τούβλο. Πρώτα το σχολείο, και αμέσως μετά το οικοτροφείο, εκεί όπου είχε περάσει τα πιο τρυφερά του χρόνια. Αναθυμήθηκε το τι είχε τραβήξει το τελευταίο διάστημα εκεί, και ένα ρίγος διέτρεξε το κορμί του. Με μεγάλη δυσκολία κατάφερε ν' αποδιώξει τις τραυματικές εικόνες απ' το μυαλό του.

⁴ Στη θέση του ανεγέρθηκε το 1898 ο μεγαλύτερος ναός της Σμύρνης, με διαστάσεις 44 x 30 και ύψος 23 μέτρα.

Πέρασαν την πλατεία της Μπέλλα Βίστα και πιο πάνω τον *κισλά των ζανταρμάδων* της Πούντας, κι έστριψαν δεξιά στον *καροτσόδρομο* του Μπουρνόβα. Προσπερνώντας τα μεγάλα εργοστάσια του Ισηγόνη και το ζυθοποιείο της χήρας Πρόκοπ έφτασαν στον σταθμό του τρένου για τ' Αϊδίι. Παρακάμπτοντάς τον, πήραν τον δρόμο για το Νταραγάτσι και λίγο πιο κάτω σταματούσαν μπροστά απ' τη βόρεια πύλη του νεκροταφείου.

Περνώντας κάτω απ' την ημικυκλική αψίδα της εισόδου, οι δύο νέοι πήραν την κεντρική αλέα του κοιμητηρίου που την πλαισίωναν νεαρά ακόμα κυπαρίσσια, καθώς δεν ήταν ούτε δέκα χρόνια που είχαν φυτευτεί. Τότε είχε ολοκληρωθεί και το μικρό αλλά περίτεχνο εκκλησάκι του Ταξιάρχη στο κέντρο ακριβώς του περιφραγμένου χώρου, πάνω σε σχέδια του Ξενοφώντα Λάτρη, του αρχιτέκτονα που είχε ανεγείρει και το περίφημο καμπαναριό της Αγίας Φωτεινής.

Από μακριά άκουσαν τις ψαλμωδίες και τάχυναν το βήμα τους, καθώς φαινόταν ότι η νεκρώσιμη ακολουθία είχε ήδη αρχίσει. Φτάνοντας, το βλέμμα του Χάρη τράβηξε ο υπερμεγέθης μαρμάρινος ρόδακας πάνω απ' την κεντρική θύρα του παρεκκλησιού, και τα επίσης μαρμάρινα χερουβείμ που την πλαισίωναν. Αν δεν νύσταζε τόσο, θα έλεγε ότι ήταν εντυπωσιακά.

– Εγώ πρέπει να πάω μπροστά, εσύ αν θέλεις κάθισε κάπου πίσω και θα τα πούμε αργότερα, του ψιθύρισε ο υποπρόξενος μόλις μπήκαν.

Άλλο που δεν ήθελε ο ξαγρυπνισμένος νεαρός. Έκανε μηχανικά τον σταυρό του και κατευθύνθηκε στην πίσω δεξιά γωνία του ναού, όπου, παρά το μεγάλο πλήθος που παρευρισκόταν στην κηδεία, διέκρινε ένα ελεύθερο στασίδι. Κάθισε, έγειρε μπροστά το κεφάλι,

και δεν χρειάστηκε ούτε ένα λεπτό για να τον πάρει και πάλι ο ύπνος.

Τον ξύπνησαν τα τελευταία λόγια από τον επικήδειο που εκφωνούσε ο Έλληνας πρόξενος, ο κύριος Αργυρόπουλος:

– ...του τοσούτον τραγικώς δολοφονηθέντος σεβαστού συμπολίτου μας Ιωάννου Κρουσουλίνου, όστις πάντοτε διεκρίθη επ’ ευσεβεία, φιλοπατρία, φιλεργία και εμπορική τιμιότητα. Γαίαν έχοι ελαφράν...

Ένα αδιόρατο χαμόγελο σχηματίστηκε στα χείλη του Χάρη, ακούγοντας τις υπερβολές του προξένου. Σηκώθηκε και, περνώντας με δυσκολία ανάμεσα στο πλήθος που τώρα ήταν ακόμα πιο πυκνό απ’ όταν είχαν έρθει, βγήκε έξω στον καθαρό αέρα. Έβγαλε την καπνοσακούλα και τα τσιγαρόχαρτα κι έστριψε ένα τσιγάρο, το άναψε με τα σπίρτα του και τράβηξε μια βαθιά ρουφηξιά. Τα πνευμόνια του σαν να μούδιασαν κι αισθάνθηκε μια ελαφριά ζαλάδα, που όμως δεν ήταν από το χτεσινό μεθύσι. Αυτό πια είχε περάσει, ο ύπνος που είχε ξεκλέψει ήταν πολύ ευεργετικός.

Τελείωνε το τσιγάρο όταν βγήκαν οι νεκροσεντουκάδες, κουβαλώντας την ξύλινη κάσα με τον πεθαμένο στους ώμους. Ακολουθούσαν συγγενείς, επίσημοι, φίλοι και περίεργοι, με πρώτη-πρώτη την Αμαλία Πασχαλούδη, την εξαδέλφη, συνοδευόμενη από έναν φαλακρό μεσόκοπο άνδρα, μάλλον τον σύζυγό της. Είχαν βγει σχεδόν όλοι όταν φάνηκε και ο Γεώργιος Παπαγρηγοριάδης, ο υποπρόξενος. Δίπλα του βάδιζε ένας μαυροντυμένος τριαντάρης με λεπτό μουστάκι και υποτυπώδες υπογένειο, που ξεκινούσε κάτω απ’ το χείλος και τελείωνε στο πιγούνι. Ο υποπρόξενος τους σύστησε:

– Ο κύριος Σωκράτης Σολομωνίδης, εκδότης της «Αμαλθείας»⁵, της γαζέτας. Από 'δώ ο Χάρης, πολύ αγαπητός μου φίλος, κι επίσης φίλος του μεταστάντος.

– Χαίρω πολύ κύριε Χάρη, έτεινε το χέρι του ο Σολομωνίδης. Χάρης... Χάρης σκέτο;

– Εδώ με ξέρουν σαν «Χάρης ο Εγγλέζος», χαμογέλασε ο Χάρης, καθώς έσφιγγε υπερβολικά δυνατά το χέρι του γαζετιέρη.

– Ωωω... έβγαλε μια μικρή κραυγή ο Σολομωνίδης, από απορία και πόνο μαζί. Κάτι πήγε να πει, όμως ο υποπρόξενος τον έκοψε προτού προλάβει να ζητήσει λεπτομέρειες για το παρανόμι.

– Εγώ, δυστυχώς ή ευτυχώς, πρέπει να ακολουθήσω τους τεθλιμμένους συγγενείς και τους υπολοίπους πενθούντες. Χάρη, αν δεν σου κάνει κόπο, διηγήσου στον κύριο Σολομωνίδη τα όσα μάθαμε χθες. Το θέμα είναι ιδιαίτερα σοβαρό, και δεν είναι σωστό ν' αφήσουμε να αιωρούνται ανυπόστατες φήμες. Πρέπει να γίνουν γνωστά τα πραγματικά περιστατικά, και ουδείς καταλληλότερος για να το κάνει από τον Σωκράτη από 'δώ.

Καθώς ο Παπαγρηγοριάδης απομακρυνόταν σχεδόν τρέχοντας για να προλάβει τους άλλους, ο εκδότης της «Αμάλθειας» έβγαλε σημειωματάριο και μολύβι και κοίταξε τον Χάρη με ερωτηματικό βλέμμα.

Ο Χάρης, καμία όρεξη δεν είχε να διηγηθεί τίποτε. Αυτό που λαχταρούσε πάνω απ' όλα τούτη τη στιγμή ήταν ν' απλώσει την αρίδα του σε κάποιο από τα καφενεία της προκουμιάς, και ν' απολαύσει τον καφέ του ατενίζοντας τη θάλασσα. Όμως κατάφερε

⁵ Η παλαιότερη και εγκυρότερη εφημερίδα της Σμύρνης, που την εξέδιδαν ο Σωκράτης Σολομωνίδης και ο Γεώργιος Υπερίδης.

να κρύψει την επιθυμία του, μη θέλοντας να δυσαρεστήσει τον φίλο του τον Τζώρτζη.

– Λοιπόν, κύριε εκδότα, άρχισε μειδιώντας, χτες το βραδάκι έπαιζα πόκερ στην «Αλάμπρα» όταν ήρθε και με βρήκε ο Τζώρτζης και μου είπε ότι μαχαίρωσαν μπάρμπα και ανεψιό...

Συνέχισε τη διήγησή του, που περιλάμβανε την επίσκεψή τους στο σπίτι του Πετροκίτρινου, μια περίληψη του περιεχομένου των δύο επιστολών, καθώς και όσα τους είχε πει ο μικρός αλήτης. Το μόνο που παρέλειψε ήταν η εντύπωση που του προκάλεσε το αμυδρό χαμόγελο της κυρίας Πασχαλούδη στο δωμάτιο του νεκρού φίλου τους. Προτίμησε να μην το αναφέρει, αφού δεν ήταν τελείως σίγουρος ότι πράγματι είχε δει κάτι τέτοιο.

Μόλις ο Χάρης τελείωσε, ο Σολομωνίδης έβαλε στην τσέπη του το τεφτεράκι και το μολύβι.

– Κυκλοφορεί η φήμη ότι ο κύριος Πετροκίτρινος αρνήθηκε να δώσει σε γάμο την υπηρέτριά του στον *γιαβουκλού* της, που ζητούσε και 100 λίρες προίκα, γι' αυτό κι εκείνος τους μαχαίρωσε. Εσείς τι γνώμη έχετε; ρώτησε.

Ο Χάρης έξυσε το κεφάλι του. Το μυαλό του δεν λειτουργούσε ακόμη σωστά. Μετά από παρατεταμένο δισταγμό, είπε:

– Δεν το πιστεύω. Η Αφρούλα, η *δούλα*, δεν μου φάνηκε για τέτοιο κορίτσι.

– Εντάξει, θα το ερευνήσω κι εγώ. Λοιπόν, κύριε «Εγγλέζε», σας ευχαριστώ πολύ. Τώρα όμως πρέπει να σας αφήσω. Η εφημερίδα κυκλοφορεί αύριο, και πρέπει να σπεύσω στο γραφείο για να ετοιμάσουμε την έκδοση. Εις το επανιδείν!

Ο Χάρης περίμενε να απομακρυνθεί ο Σολομωνίδης, κι έπειτα ξεκίνησε κι αυτός να φύγει. Όμως δεν είχε κάνει παρά λίγα μόνο βήματα, όταν άλλαξε γνώμη. Το σωστό θα ήταν να περνούσε πρώτα από τον τάφο του Κρουσουλίνου, φίλος του ήταν άλλωστε. Αλλά όχι τώρα αμέσως. Καλύτερα να καθυστερούσε λίγο μέχρι να φύγει το πλήθος που διακρινόταν κάπου στο βάθος του νεκροταφείου.

Κάθισε σε μια ταφόπλακα κι έβγαλε να στρίψει ξανά τσιγάρο. Η ματιά του έπεσε στο *καρσινό* μνήμα. Πάνω του υψωνόταν ένας κομμένος κορμός δέντρου από μάρμαρο, μάλλον συμβολίζοντας μια ζωή που κόπηκε απότομα. Διάβασε την επιγραφή:

*«Ενθάδε κείται ο ύστατος
των Γιοβανώφ ο γόνος
το χάρμα των γονέων του,
ο Φρέντης υιός μόνος.
Πνεύμα, νεότης, καλλονή
και ο Φρέντης ένα σώμα,
η μοίρα τον μετέβαλε
εις μυροβόλον χώμα.»*

Στα χείλη του Χάρη σχηματίστηκε ένα πικρό χαμόγελο. Αναστέναξε και τράβηξε μια ρουφηξιά απ' το τσιγάρο του. Έπειτα βάλθηκε να περιμένει...

Αρκετή ώρα και τρία τσιγάρα αργότερα σηκώθηκε. Ο κόσμος είχε πια φύγει. Κατευθύνθηκε προς τον φρεσκοσκοκαμμένο τάφο, μα ξαφνικά σταμάτησε. Την προσοχή του τράβηξε μια γυναικεία φιγούρα που κατευθυνόταν κι αυτή προς τον τάφο του φίλου του. Αυθόρμητα, κρύφτηκε πίσω από ένα μεγάλο ταφικό μνημείο που θύμιζε αρχαίο ναό.

Όπως ήταν κρυμμένος, ο Χάρης την παρατήρησε προσεκτικά. Από τις κινήσεις της φαινόταν νέα. Φορούσε σκούρο μοβ φόρεμα με ακόμα πιο σκούρες ανταύγειες και κομψό, μαύρο καπέλο, που δεν κατάφερε να κρύψει εντελώς τα πυρόξανθα μαλλιά της. Ένα πυκνό μαύρο βέλο της κάλυπτε τελείως το πρόσωπο. Ποια να ήταν άραγε η μυστηριώδης γυναίκα που, όπως κι εκείνος, περίμενε να φύγουν πρώτα οι άλλοι για να πλησιάσει;

Η γυναίκα σταμάτησε μπροστά στον τάφο κι έμεινε για λίγο ακίνητη. Ο Χάρης την είδε να σκύβει, και του φάνηκε πως άφησε κάτι στο χώμα.

Τον νεαρό τον έτρωγε η περιέργεια. Ποια σχέση μπορούσε να έχει με τον Γιαννάκη τον Κρουσουλίνο; Έξαφνα του ήρθε στον νου η περίεργη συμπεριφορά του φίλου τους κάποιες φορές στην παρέα, όταν τους εγκατέλειπε αιφνιδιαστικά χωρίς να τους αποκαλύψει πού πηγαίνει. Θυμήθηκε το αινιγματικό χαμόγελό του όταν τον πίεζαν να τους πει, και το συμπέρασμά τους, ότι μάλλον θα πήγαινε να συναντήσει καμιά *αμορόζα* που προτιμούσε να κρατήσει κρυφή. Κι ακόμα, τότε που ο Γιαννάκης, μισομεθυσμένος, τους είχε ζητήσει να του συστήσουν ένα καλό κοσμηματοπωλείο, αρνούμενος πεισματικά ν' αποκαλύψει για ποια προόριζε αυτό που ήθελε ν' αγοράσει από εκεί. Και μία ακόμη φορά που είχε λείψει για πάνω από μια βδομάδα, αφήνοντας τον μπάρμπα του μόνο στο μαγαζί. Και τότε είχε αποφύγει να τους πει πού είχε πάει, γυρίζοντας την κουβέντα αλλού.

Μια δεκαοχτούρα απογειώθηκε με θόρυβο από κάποιο κοντινό δέντρο τραβώντας την προσοχή της άγνωστης, κι εκείνη, σαν να ξύπνησε από το ονειροπόλημά της, ξεκίνησε αργά προς την έξοδο. Μόλις απομακρύνθηκε λίγο, ο Χάρης έτρεξε γρήγορα προς τον τάφο. Στο χώμα βρήκε ένα μικρό μπουκέτο *λαλεδάκια* σε χρώμα

κίτρινο-πορτοκαλί, με φλέβες κόκκινες σαν αίμα, που του θύμιζε τα μαλλιά της γυναίκας. Το σήκωσε και, χωρίς να ξέρει κι ο ίδιος γιατί, ξεχώρισε ένα λουλούδι και το πέρασε στο πέτο του. Άφησε τα υπόλοιπα κάτω κι έτρεξε πίσω από τη γυναίκα, προσέχοντας να μη γίνει αντιληπτός.

Στην πύλη κοντοστάθηκε. Μόλις πρόλαβε να δει τη μυστηριώδη άγνωστη να μπαίνει σ' ένα πολυτελές λαντώ που το έσερνε ένα κατάμαυρο ουγγαρέζικο άλογο. Αμέσως μόλις έκλεισε την πόρτα, ο Τούρκος καροτσιέρης άστραψε μια καμτσικιά στον αέρα και η άμαξα ξεκίνησε με κατεύθυνση προς την Πούντα.

Και να ήθελε ο Χάρης, θα ήταν αδύνατο να τους ακολουθήσει. Μένοντας με την απορία για την ταυτότητα της γυναίκας, πήρε τον δρόμο για την προκουμαία. Είχε έρθει η ώρα του καφέ.